

УДК 911.3

Бондар В.В.

Способи зображення антропогенних заповідних об'єктів

Постановка проблеми. На території Поділля знаходиться значна кількість об'єктів культурної та природної спадщини: старовинні винокурні заводи, млини, порівняно нові пам'ятки архітектури та монументального мистецтва. Збереження і примноження культурних цінностей є пріоритетними напрямками політики держави не лише в галузі культури, а й охорони природи, адже такі пам'ятники є складовими унікальних антропогенних ландшафтів. Під впливом руйнівних сил природи та антропогенних чинників більшість історико-архітектурних об'єктів поступово зазнають пошкоджень, руйнувань, занепаду або цілковитого знищення. Останнім часом спостерігаються численні факти руйнації цілісності історико-культурного ландшафту несанкціонованими забудовами, перебудови пам'яток архітектури та непродумана реконструкція, що спотворюють їх вигляд [7].

Стан довкілля і процеси, що в ньому відбуваються безпосередньо впливають на об'єкти культурної та природної спадщини. Тому охорона та збереження цих об'єктів є справою не лише місцевого, а й загальнодержавного значення.

Ефективність створення єдиної мережі заповідних об'єктів Поділля, з урахуванням усіх особливостей як натуральних, так і антропогенних, залежить від багатьох чинників: наявності належної кількості унікальних об'єктів, які потребують охорони чи зміни статусу (наприклад, від пам'яток архітектури до підкласу ландшафтно-техногенних систем антропогенних заповідних об'єктів (АЗО) Поділля тощо); конкретизації їх призначення з метою об'єднання подібних за функціями об'єктів у певну групу, а далі у підкласи; узагальнення інформації з метою створення відповідного символу, який включав би особливості усієї групи АЗО.

Тепер, коли антропогенні заповідні об'єкти, в порівнянні з натуральними, займають все більші і більші площі, доцільно розробити спеціальну систему графічних знаків для полегшення їх картографування і більш детальної

характеристики. Для точного відображення специфіки кожного антропогенного заповідного об'єкту потрібно врахувати такі особливості:

1) забезпечити комплексний підхід до розгляду структурних одиниць як кожного окремо взятого антропогенного заповідного об'єкту, так і системи АЗО загалом;

2) зіставити охорону антропогенних заповідних об'єктів з натуральними аналогами, щоб зменшити суперечності між заповіданням натуральних і антропогенних;

3) систематизувати і узагальнити характеристики усіх груп АЗО з метою полегшення вивчення аналогів у загальній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналогічні дослідження, що стосуються переважно індустриальних об'єктів, які потребують заповідання, є у працях Ю.Г. Тютюнника [5], В.А. Углова [6], В.Л. Казакова[4], Р.Ю. Шевченка [7], М.Г. Демчишина, О.М. Беспалової, О.М. Анацького, Кріль Т.В. [3], Г.І. Денисика [2]. Проте, формування єдиної системи заповідних об'єктів в нашому контексті має дещо інший, ландшафтознавчий підхід.

Постановка завдання. Запропонувати і обґрунтувати систему графічних позначень для усіх груп антропогенних заповідних об'єктів Поділля з метою їх подальшого використання у процесі складання електронних карт та їх подальше застосування у практиці.

Виклад основного матеріалу. Загальною тенденцією в підході до створення єдиної мережі АЗО певної території є намагання створити універсальну структуру, яка б вирішувала не лише проблеми збереження унікальних антропогенних ландшафтів, а й постійно надавала соціальну й економічну користь. Особливе значення створення такої мережі має для екологічно дестабілізованих територій. Однією з них є Поділля – унікальний регіон України зі сприятливими природними умовами, ґрунтовим покривом, численними заповідними об'єктами усіх груп трьох основних підкласів (власне антропогенних, ландшафтно-інженерних та ландшафтно-інженерних систем).

Оскільки для Поділля характерна значна (65 %) розораність території, транспортне навантаження і щільність населення, то і в подальшому зростатиме частка антропогенних ландшафтів, а з ними і самих АЗО із значним переважанням ландшафтно-техногенних систем. Останні є свого роду індустриальними перлинами [5] території, до якої входять не лише історичні та архітектурні пам'ятки, а й унікальні споруди сакрального характеру і тафальні комплекси (старовинні цвинтарі, кургани тощо). Цим ми не обмежуємо сферу досліджень істориків, а, навпаки, в деякій мірі об'єднуємо зусилля для ландшафтознавчого підходу до створення системи заповідних об'єктів Поділля.

Процес створення карт АЗО Поділля має свою специфіку, обумовлену складністю тематики картографування, багатосторонніми аспектами дослідження і підходами до вивчення різних груп антропогенних заповідних об'єктів, а також недостатня розробленість тематичного картографування охорони природи не лише Поділля, а й України в цілому.

Провідне значення для чіткого зображення антропогенних заповідних об'єктів на картах мають польові дослідження. Їх необхідність підсилюється ще й тією обставиною, що деякі об'єкти на картах не можуть бути ідентифіковані

Таблиця 1.

Система умовних знаків “Антропогенні заповідні об’єкти Поділля”

<i>Власне антропогенні об’єкти</i>		
група	символ	обґрунтування
Літолого-геоморфологічна		Символізує окремі терикони;
		кар’єри, як оригінальні форми рельєфу;
		відвали розкритих порід;
		шахти (копальні), видовбані печери.
Гідрологічна		Символізує не функціонуючі, але оригінальні водосховища, ставки;
		окремі водні комплекси, що формуються у відпрацьованих кар’єрах граніту, каоліну, піску тощо;
		покинуті канали й копанки;
		унікальні джерела.
Педологічна		Символізує ділянки з оригінальними ґрунтами.
Зоофітологічна		Символізує ділянки з рідкісними видами тварин;
		оригінальні польові ділянки;
		цінні луки, пасовища;
		ділянки з рідкісними видами рослин, сади у межах сільськогосподарських ландшафтів.
<i>Ландшафтно-інженерні системи</i>		
Стародавні відреставровані промислові комплекси		Символізує старовинні заводи, фабрики, винокурні, гуральні, які діють в музейному режимі.
Показово-дослідні системи		Символізує давні польдерні системи;
		тепличні системи;
		зрошувальні системи.
<i>Ландшафтно-техногенні системи</i>		
Архітектурні пам’ятки		Символізує стародавні музеї під відкритим небом.
Культові споруди із земельними наділами		Символізує унікальні церкви, монастирі;
		собори;
		костьоли;
		скельні храми;
		мечеті;
		синагоги;
		молитовні будинки.
Фортифікаційні споруди		Символізує унікальні оборонні башти, фортеці, мури тощо.
Музеї-садиби		Символізує цікаві меморіальні комплекси, музеї із присадибними ділянками.
Паркові комплекси		Символізує парки з докорінно зміненою або штучною літогенною основою.
Белігеративні об’єкти		Символізує кургани;
		стародавні городища.
Тафальні об’єкти		Символізує стародавні кладовища;
		окремі кургани (могили).

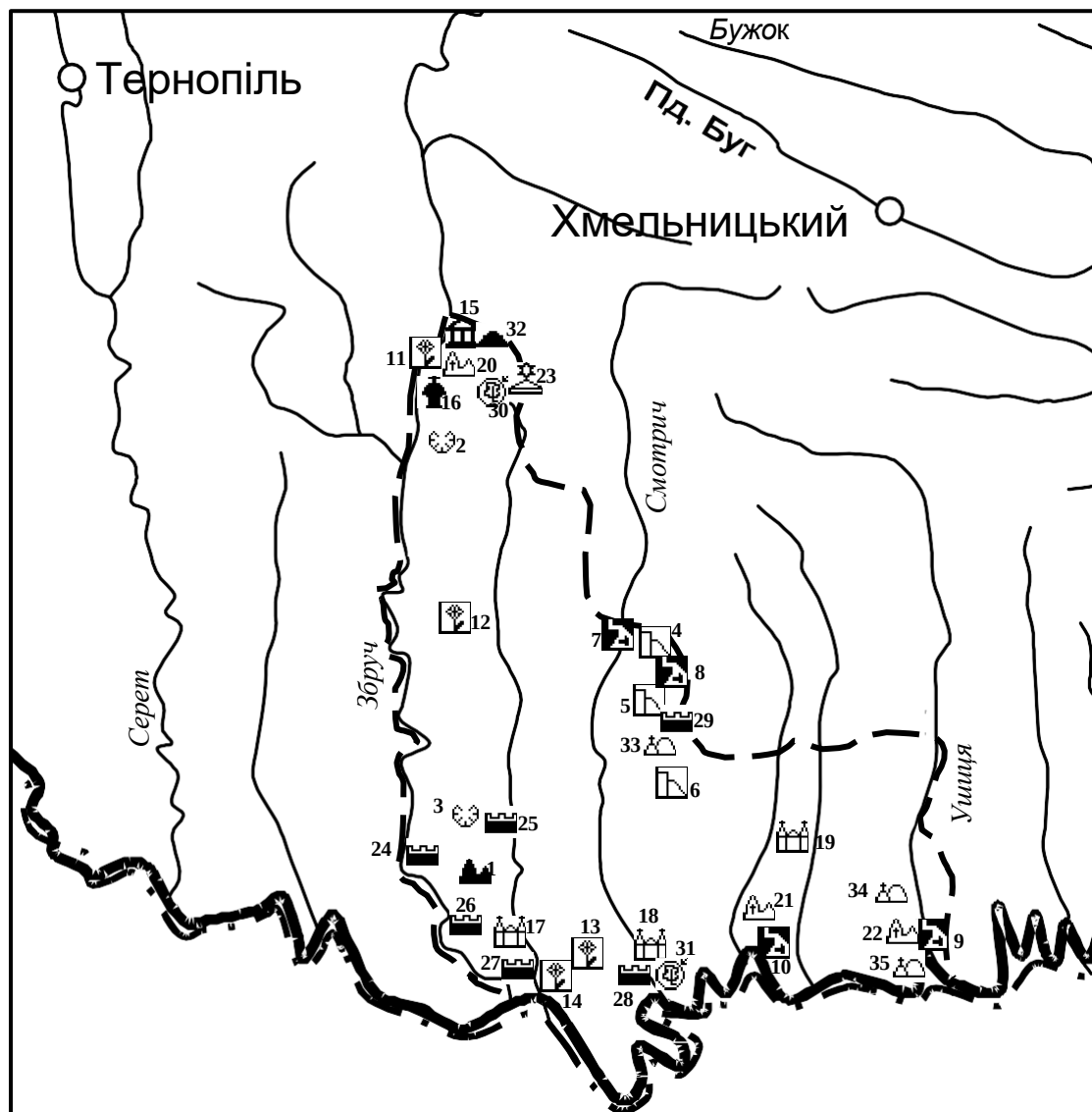

Рис. 1. Антропогенні заповідні об'єкти в межах Національного природного парку "Подільські Товтри". *Власне антропогенні заповідні об'єкти:* 1–Заказник "Кармалюкова гора"; 2–Іванковецький кар'єр; 3–Приворотинський кар'єр; 4–відвали в с. Сихкамінь; 5–Нігинський відвал; 6–Гуменецький відвал; 7–видовбана печера в с. Залуччя; 8–Приворотинська видовбана печера; 9–Бакотська печера; 10–Субічанська шахта. *Заказники:* 11–Сатанівська Дача; 12–Товтра "Самовита"; 13–Циківський заказник; 14–Довжоцький ботанічний заказник. *Ландшафтно-техногенні системи:* 15–Сатанівський замок; 16–Свято-Троїцький монастир; 17–Вірменський костел в с. Жванець; 18–Петропавлівська катедрa; 19–Костел Діви Марії в с. Китайгород; 20–"Пуща Відлюдника"; 21–Скельний монастир в с. Субіч; 22–Бакотський скельний монастир; 23–Сатанівська синагога; 24–Чорнокозинецький замок; 25–Руїни Рихтівського замку; 26–Кудринецький замок; 27–Жванецький замок; 28–Стара Фортеця; 29–руїни Гуменецького форпосту; 30–Сатанівська перлина; 31–Кам'янець-Подільський ботанічний сад; 32–Сатанівський курган; 33–Гуменецьке городище; 34–Грушківське городище; 35–Бакотське городище.

внаслідок відсутності точної назви, занедбаного стану або взагалі неточного позначення їх місця розташування. Не рідко на картах вони зовсім не позначаються з таких причин:

- окремі АЗО знаходяться на території значного за площею заповідного об'єкта, який має, наприклад, статус національного (національний природний парк "Подільські Товтри" позначається ареалом на карті Поділля, а унікальні ландшафтно-техногенні системи, що розміщуються на його території, ніяк не позначаються);

- деякі антропогенні заповідні об'єкти, що входять до реєстру пам'яток архітектури, знаходяться або в занедбаному, або в напівзруйнованому стані.

Для зручності системи позначок, які б відображали усі особливості АЗО і найбільш точно ілюстрували їх характеристики, вона повинна бути простою для розуміння, безпосереднього їх зображення і нанесення на карту.

Деякі групи антропогенних заповідних об'єктів включають кілька видів одиниць, споріднених за функціями, які вони виконують. Тому і позначки повинні об'єднуватись певною графічною ознакою, іншими словами, бути схожими.

Враховавши аргументи, наведені вище, ми здійснили спробу створити систему зображень АЗО Поділля з урахуванням специфіки кожної із груп (таблиця 1).

Наглядно проілюструвати застосування системи позначок антропогенних заповідних об'єктів можна на прикладі Національного природного парку "Подільські Товтри" (рис. 1). Територія зручна тим, що тут зосереджені об'єкти багатьох груп. Це стосується не лише існуючих, а й перспективних заповідних об'єктів, якими було б доцільно поповнити природно-заповідний фонд не лише Поділля, а й України загалом [1].

Висновок. Таким чином, створення системи позначок антропогенних заповідних об'єктів дає можливість створювати сучасні електронні карти. Роботи в цьому напрямку є невід'ємною складовою частини географічних досліджень Поділля. Укладання відповідних електронних карт значною мірою сприяє більш ефективному дослідженню потрібної території і на завершальному етапі матиме такі переваги:

- наочне представлення інформації в картографічному вигляді можна ефективно використовувати не лише для подальших досліджень території Поділля, а й у навчальному процесі при вивченні питань охорони природи;

- система позначень може слугувати підґрунтям для прийняття управлінських рішень щодо заповідання унікальних об'єктів Поділля.

1. Бондар В.В. Антропогенні заповідні об'єкти Подільських Товтр / Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту. Серія: Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 14.
2. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. – Вінниця, 1998. – 289 с.
3. Демчишин М.Г., Беспалова О.М., Анацький О.М., Кріль Т.В. Охорона та збереження об'єктів культурної спадщини в контексті сталого збалансованого розвитку / Екологічна освіта та виховання. – № 10. – с. 36-39.
4. Казаков В.Л., Тітов В.В. Теоретико-методологічні засади вивчення об'єктів індустріальної спадщини Кривбасу / Мат. 2-ї всеукр. наук. конф. «Індустріальна спадщина в культурі і ландшафті». – Київ, 2007. – Вип. № 4. – С. 31-37.
5. Тютюнник Ю.Г. Концепция объектов индустриальной культуры и проблемы сохранения наследия / Мат. 2-ї всеукр. наук. конф. «Індустріальна спадщина в культурі і ландшафті». – Київ, 2007. – Вип. № 4. – С. 11-18.
6. Углов В.А. Индустриальное наследие как ценность (аксиологический аспект) / Мат. 2-ї всеукр. наук. конф. «Індустріальна спадщина в культурі і ландшафті». – Київ, 2007. – Вип. № 4. – С. 19-30.
7. Шевченко Р.Ю. Географо-картографічний моніторинг культових споруд м. Києва. – Автореф. дис. ... канд. геогр. наук. – К., 2007. – 20 с.

Representation ways of anthropogenic protective objects are discussed in this article. Application methods of anthropogenic protective objects representation system for the creation of electronic maps are represented too.